

D'UNA FILOSOFIA DEL LENGUATGE AL CAMÍ DE LA PARLA

I

L'admiració per Pompeu Fabra, diguem-ho d'antuvi, no ens durà pas a presentar-lo també com a filòsof de la parla. Però ningú no podrà negar que la seva obra lingüística ve suportada per una implícita filosofia del llenguatge, de la qual ell mateix ens dóna la idea motriu: la parla com a missió i com a obra.

«No ens podem conformar amb les deformacions de tota llei que la nostra llengua ha sofert sota la influència forastera i les havem de combatre a ultrança».¹

Ara,

«els mitjans d'esmenar els fets... ens els ha de donar la llengua mateixa»²

i aquest principi del respecte a la llengua ens revela també el secret de la vitalitat de l'obra reformadora de Pompeu Fabra. Per damunt de la normativitat de la gramàtica, Fabra reconeix la llei suprema del dinamisme propi de la llengua, l'expressió del qual és essencialment històrica. Per això podrà dir, a l'hora de donar un cop d'ull als fruits de la depuració idiomàtica:

«és sobretot al recobrament de mots, de girs i d'expressions del català medieval, que el català d'avui deu la seva superioritat incontestable sobre el parlar encongit i provincià que era el català en iniciar-se la renaixença literària. La coneixença del català antic ens ha permès de retrobar una gran part del nostre lèxic que havíem perdut durant els llargs segles de decadència literària, i sobretot ens ha fornit els mitjans de redreçar la nostra sintaxi permetent-nos de reemplaçar per construccions catalanes

1. POMPEU FABRA, *Converses filològiques*. Citem segons l'edició a cura de S. PEY (Barcelona 1954-1956), § 576, vol. X, pàg. 5-6.

2. *Ibid.*, § 107, vol. II, pàg. 49.

les innombrables construccions que la nostra llengua havia anat manllevant a la llengua castellana.»³

La situació del català després de la reforma de Fabra ens permet de pensar que no és pas gens utòpic allò que Wilhelm von Humboldt insinuava com a possibilitat:

«Die *Anwendung* schon vorhandener Lautform auf die inneren Zwecke der Sprache ... lässt sich in mittleren Perioden der *Sprachbildung* als möglich denken. Ein Volk könnte, durch innere Erleuchtung und Begünstigung äusserer Umstände, der ihm überkommenen Sprache so sehr eine andere Form erteilen, dass sie dadurch zu einer ganz anderen und neuen würde.»⁴

No volem pas dir que el català d'avui signifiqui la plena realització d'aquest pensament de Humboldt. Però, ¿qui podria dubtar que Fabra ha contribuït decisivament a una il·luminació interna que — no sempre afavorida per les circumstàncies — ha portat a diferenciar i renovar l'idioma, bé que la paradoxal *novetat* del català hagi estat el recobriment de la seva història medieval?

Veiem, doncs, que si no podem atribuir a Fabra una explícita filosofia del llenguatge, tanmateix la seva obra lingüística viu en un clima espiritual compatible i, més encara, emparentat amb un corrent filosòfic que, iniciat per Hamann i Herder, trobà la seva expressió més vigorosa en la filosofia de la llengua de Wilhelm von Humboldt. Aquell parentiu prové del comú principi del respecte al dinamisme de la parla, i es manifesta palesament en el fet que Fabra obrís el camí cap a la comprovació empírica de la idea humboldtiana de la parla com a missió històrica d'un poble.

En la història de la filosofia alemanya el pensament de Humboldt ha restat una mica eclipsat pels grans corrents de l'idealisme, de la fenomenologia i de la filosofia de l'existència. Malgrat tot, mai no ha minvat la seva energia interna, i avui dia hom pot dir que té una influència evident sobre la filosofia de la llengua de Karl Jaspers i una influència molt més pregona sobre el pensament de Martin Heidegger. L'un i l'altre són prou coneguts al nostre país com a representants d'una filosofia que, amb raó o sense, hom anomena «existencial». Llurs reflexions sobre el llenguatge, però, són arreu

3. *Ibid.*, § 609, vol. X, pàg. 46-47.

4. «En estadis intermedis de la *formació del llenguatge* hem d'admetre la possibilitat d'*aplicar* formes ja existents d'expressió parlada als fins intrínsecs de la llengua... Per una il·luminació interna i afavorit per circumstàncies externes, un poble podria donar a la parla heretada una altra forma, fins al punt que la llengua esdevingués ben diferent i nova.» (WILHELM VON HUMBOLDT, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*, § 10, pàg. 84. Citat per M. HEIDEGGER, *Unterwegs zur Sprache* (Pfullingen 1959), 267-268.)

bastant menys conegudes. Potser valdrà la pena de comentar-les breument: ¿qui sap si l'evolució actual del pensament humboldtià no ens deixarà entreveure alguns dels horitzons de continuïtat futura de l'obra de Fabra?

II

En la seva obra *Die Sprache*,⁵ Karl Jaspers reconeix el saber sobre el llenguatge com a un dels fonaments de la consciència filosòfica, i ens exposa una filosofia del llenguatge recolzada en la convicció que

«der Einzelne wird Mensch durch Überlieferung der Sprache».⁶

D'antuvi distingeix Jaspers dos nivells del llenguatge: I) El llenguatge de senyals «de validesa universal unívoca», que és el mitjà d'expressió científica (especialment matemàtica) i que està «sotmès al criteri de la correcció». El seu darrer fonament seria aquell element racional «que fa que totes les llengües siguin recíprocament traduïbles».⁷ II) El llenguatge de paraules (el plural alemany emprat per l'autor és *Worte*, no *Wörter*), de validesa plurívoca, sotmès a «la responsabilitat espiritual i existencial per a la veritat».⁸ La multiplicitat de dimensions semàntiques de *la paraula* es funda en el seu caràcter metafòric, ja reconegut per Nietzsche i revelat també, afegim-ho, per l'evolució de *parabola* en les llengües romàniques: tota paraula és metàfora, conscient o oblidada.

Val a dir que aquesta diferenciació de nivells del llenguatge no és pas exclusiva de la filosofia de Jaspers. Heidegger parlarà també d'un «sistema de senyals»⁹ paral·lel al primer nivell esmentat per Jaspers, i farà una comparança ben gràfica per a distingir el nivell dels mots o termes (plural alemany: *Wörter*) del de la paraula (plural alemany: *Worte*):

«Die Worte sind keine Wörter und als diese dergleichen wie Eimer und Fässer, aus denen wir einen vorhandenen Inhalt schöpfen. Die Worte sind Brunnen ... Ohne den immerfort erneuten Gang zu den Brunnen bleiben die Eimer und Fässer leer, oder ihr Inhalt bleibt abgestanden.»¹⁰

5. *Die Sprache*, capítol de la segona part del «Von der Wahrheit» publicat separatament a R. Piper & Co. Verlag (München 1964).

6. «L'individu esdevé home mitjançant la tradició (= recepció) de la parla.» (*Op. cit.*, pàg. 43.)

7. Pàg. 34.

8. Pàg. 29.

9. *Was heisst Denken?* (Tübingen 1954), 168.

10. «Els termes o mots són com galledes i barrils dels quals podem extreure la significació. Les paraules són pous ... i sense pouar constantment (de les paraules), les galledes i barrils resten buits o llur contingut esdevé estantís.» (*Ibid.*, 89.)

La valoració dels mitjans de significació porta, doncs, Jaspers (i Heidegger) a establir una jerarquia on la paraula és capaç de la plenitud ontològica de la veritat, mentre que el senyal o terme rau en el terreny de la mera correcció. En aquest elogi de la paraula tenim també la coincidència potser més palesa entre els pensaments de Jaspers i de Heidegger sobre la parla, i a la vegada la cruïlla des d'on llurs camins comencen de divergir. Prou admet Jaspers que la parla no és solament un fet empíric objecte de la lingüística, ans també horitzó, del qual no podem sortir, horitzó on s'illumina tot altre horitzó. Prou admet que la parla és més que un mitjà tècnic i reconeix «l'enigma» del parentiu de la parla amb l'ésser. L'enigma, però, només pot expressar-se «míticament», en les frases: «al principi existia el Verb», i «digué Déu: faci's... i es féu...».¹¹ Aquí mateix on Maragall veia un «abisme de llum» que li feia exclamar: «Oh! quina cosa més sagrada!»,¹² Jaspers ensopega amb un enigma que no li permetrà d'esbrinar el parentiu de la parla amb l'ésser. Un enigma que ja no és horitzó, sinó frontera.

Al problema de la vinculació de la parla amb el pensament trobem un altre límit infranquejable: la parla és pro-duïda amb el pensament, però de manera que el pro-ducte fa possible de primer moment el pensar. I bé:

«die Sprachen sind das Gefäß allen Offenbarwerdens des Umgreifenden, Träger der Welten, in denen sich das Sein dem Menschen zeigt».¹³

Això vol dir: la parla és més que mitjà, però no més que medi. La missió de receptacle i suport ens indica ja el caràcter *funcional* de la parla:

«Es gibt keine Identität von Sprache und Gedanke, von Sprechen und Denken, sondern nur eine funktionelle Gebundenheit».¹⁴

Des d'ara la filosofia del llenguatge de Jaspers seguirà només el camí de l'anàlisi fenomenològica, i ni la mateixa anàlisi del «fenomen fonamental de la parla» no ens durà a resoldre la qüestió de l'essència del llenguatge.

«Sprache ist erst, wenn ich im Laut, den ich höre oder hervorbringe, meine Intention auf Gegenstand und Bedeutung vollziehe. Dass ich so im Laut auf einen distanzierten Inhalt meinend gerichtet bin, das ist das Grundphänomen der Sprache.»¹⁵

11. *Die Sprache*, 36.

12. *Elogi de la paraula*, «Obres completes» (Barcelona 1960), I, 663.

13. «Les parles són el receptacle de tota revelació de l'ésser, són el suport dels mons en els quals l'ésser esdevé manifest a l'home.» (JASPERS, *Die Sprache*, 91.)

14. «Entre parlar i pensar no hi ha identitat, sinó solament un lligam funcional.» (*Ibid.*, 47.)

15. «Solament hi ha parla quan en la imatge fonètica que sento o produeixo porto a terme la meua intenció adreçada a un objecte i a una significació. En això consisteix el fenomen bàsic de la parla, en el fet d'adreçar-me intencionalment, en la imatge fonètica, a un contingut distant.» (*Ibid.*, 12-13.)

És a dir, segons Humboldt: la parla és

«eine Welt, welche der Geist zwischen sich und die Gegenstände durch die innere Arbeit seiner Kraft setzen muss». ¹⁶

També amb Humboldt, en posar-se el problema de l'origen de la parla dirà Jaspers que el llenguatge és una *obra* de l'home, una obra que no existeix separada d'ell, perquè només té vida i existència en el fet d'ésser produïda: la parla és el parlar, no ἔργον, sinó ἐνέργεια.

Jaspers destaca el lloc central de la parla entre totes les menes de la significació. Sols el llenguatge és universal, perquè actua de mitjancer entre totes les significacions, es refereix a totes les altres, les inclou i és imprescindible per elles. Més i tot, Jaspers arriba a admetre que al fons no hi ha prioritat ni del pensar abans de la parla ni de la parla abans del pensar, sinó que

«der Keim ist der Punkt der Sprachschöpfung». ¹⁷

Semblaria, doncs, que cal parlar de simultaneïtat més que no pas de prioritat. No obstant això, Jaspers ens dirà que

«alles, was in der Sprache klarer Gedanke ist, muss einmal zuerst schöpferisch gegenwärtig gewesen sein. Was jetzt ein leer gewordener, nur noch intellektueller Gedanke ist, war einmal hinreissendes Offenbarwerden des Seins». ¹⁸

Veiem, doncs, la dicotomia d'aquesta concepció: d'una banda la parla com a horitzó, i això vol dir també com a medi indefugible, de la revelació de l'ésser. D'altra banda la parla com a formulació i limitació del pensament, expressat això en el pentàmetre del díptic de Schiller, citat per Jaspers:

«Spricht die Seele, so spricht ach! schon die Seele nicht mehr!»

En travessar aquesta línia divisòria entre parlar i pensar, arribem al pensament silenciós com a límit del llenguatge. El silenci abans de la parla és el silenci de l'home com a natura. El silenci després de la parla és el silenci extàtic de la profunditat de l'harmonia amb l'ésser, el silenci de la perfecció.

Si la filosofia de Jaspers no ens dóna cap resposta al problema del parentiu de la parla amb l'ésser, i si, al problema de la vinculació de la parla amb el

16. «Un món que l'esperit, pel treball intern de la seva energia, ha de posar entre ell i els objectes». (Citat per JASPERS, *Die Sprache*, 13.)

17. «El germen és el punt de la creació de la parla.» (*Ibid.*, 40.)

18. «Tot allò que en la parla és un pensament clar, ha d'haver estat una vegada creativament present. Allò que ara és un pensament esdevingut buit i ja només intel·lectual, fou abans impetuosa revelació de l'ésser.» (*Ibid.*, 84.)

pensament, ens dona una resposta dicotòmica coronada per un elogi del silenci, en canvi resol d'una manera massa diàfana la qüestió de la prioritat i prevalença de parla o realitat: al principi no hi ha la paraula, al principi hi ha la cosa. Cal censurar els filòsofs que consagren llur investigació a les paraules en lloc d'investigar les coses, i cal blasmar també els filòsofs que pretenen de fomentar la investigació de les coses per mitjà d'una investigació de les paraules:

«Es ist doch ein Irrweg, aus dem Worte die Sache zu verstehen ... Wortforschung ist ein Teilgebiet der Geistesgeschichte. Aber durch sie das Sein zu begreifen, würde bedeuten, dass Sprachforschung zur universalen Geistesgeschichte und Sachkunde zugleich werden könnte, während umgekehrt Sachkunde und Geistesgeschichte die Bedingungen sind für eine ergiebige und wesentliche Wortgeschichtsforschung.»¹⁹

Realment, això ens sembla molt categòric després d'haver llegit que

«ein Wissen um die Sprache gehört zu den Grundlagen philosophischen Bewusstseins»,²⁰

i que la parla és

«Sprache als Ursprung des Seinsverstehens.»²¹

Caldrà, doncs, entendre aquell passatge sobretot com a recomanació metodològica, bé que discutible? Sembla que efectivament així ho hem d'entendre, tenint en compte la pruija estilística de Jaspers, per qui només hi ha un «cànon general»:

«Kein Vordrängen der Sprache, sondern Ermöglichung schnellen und bequemen Verstehens der anschaulichen Bedeutungen durch kürzeste und klarste Ausdrucksweise.»²²

Això és, evidentment, una qüestió quodlibetal, i també hi ha altres camins que van a Roma. Ara, l'amor a l'espontaneïtat de la parla, supeditada al pensament pel seu lligam funcional, no ens hauria de portar a con-

19. «Es un camí errat, d'entendre una cosa des de la paraula... La investigació de la paraula és un camp parcial de la història de l'esperit. Entendre l'ésser per aquesta via seria igual que fer de la investigació de la paraula la història universal de l'esperit i la ciència de les coses alhora. És al revés: ciència de les coses i història de l'esperit són les condicions per a una fecunda i essencial investigació històrica de la paraula.» (*Ibid.*, 18.)

20. «El saber de la parla pertany als fonaments de la consciència filosòfica.» (*Ibid.*, 9.)

21. «L'origen de la comprensió de l'ésser.» (*Ibid.*, 36.)

22. «Mai no hem de posar la parla en primer terme; cal solament facilitar una comprensió ràpida i còmoda de les significacions concretes (intuïtives), per mitjà de la forma d'expressió més breu i més clara que ens sigui possible.» (*Ibid.*, 49.)

demnar el llenguatge a la inconsciència, ni a veure l'obra lingüística com a pertorbació o falsificació de la parla. Les següents paraules de Jaspers poden dir-se, potser, en alemany (qui gosaria admetre-les en català?):

«Während die Sprache unser Bewusstsein hell werden lässt, geschieht sie selber unbewusst. In den Bedeutungen der Lautbilder ergreifen wir die Bedeutungen des Offenbarwerdens des Seins. Aber während wir den Sachen zugewandt sind, wird die Sprache, ohne an sie zu denken, mithervorgebracht. Sie ist da, indem Bedeutungen verstanden werden. Erst spät wird die Aufmerksamkeit auf die Sprache als solche gelenkt und die Sprache planmässig gestaltet, sie selber bewusst als ein Werk behandelt. Das hat entgegengesetzte Folgen. Die Sprache wird gereinigt, ihre Möglichkeiten werden unter Regeln gebracht, das in ihr Verborgene herausgeholt. Zur ursprünglichen Kunst der Sprache tritt eine sekundäre Sprachkunst: ein Bilden von Worten, Sätzen, Wortstellungen, Sprachgestalten. Aber diese Absichtlichkeit wirkt sogleich störend und fälschend. Die sekundäre Sprachkunst tritt an die Stelle der ursprünglichen Kunst der Sprache. ... Das natürliche Verhalten ist verkehrt, die Absicht geht auf die Sprache statt auf die Sachen; beiläufig werden sachliche Inhalte mitgedacht und hervorgebracht.»²³

Per a respondre a aquesta crítica, certament no gaire nova, bastarà de recordar la reacció de Pompeu Fabra amb motiu d'una objecció semblant:

«El català de la decadència podria ... ésser comparat a un bosc ple de maleses, el qual els gramàtics i bons escriptors tracten simplement de desbrossar i fer transitible. Per això fa certa gràcia que, quan tot just havem aconseguit de posar un poc d'ordre en la llengua literària, es parli que intentem d'ofegar l'espontaneïtat de la llengua sotmetent-la a un conjunt de regles rígides!»²⁴

Fins on arriba, doncs, la filosofia de la parla de Jaspers? Què és la parla, quina és la seva essència? Posada aquesta pregunta, Jaspers comença per subdividir el concepte:

23. «La parla illumina la nostra consciència, però ella mateixa s'esdevé inconscientment. A les significacions de les imatges fonètiques copsem les significacions de la revelació de l'ésser. Però mentre ens adrecem a les coses es co-produeix la parla, sense que hi pensem. La parla hi és present en el fet que les significacions es comprenguin. Fins més endavant no es decanta l'atenció cap a la parla com a tal i no es configura la parla d'acord amb un pla, tractant-la conscientment com a obra. Aquest procés té conseqüències oposades. D'una banda la parla es depura, les seves possibilitats se sotmeten a regles i hom n'extreu allò que tenia ocult. Però a l'art originària es sotmeten una art secundària, la de formar paraules i frases, la de definir col·locacions de mots i formes lingüístiques. I aquest treball deliberat esdevé tot seguit pertorbador i falsificador. L'art secundària de la parla pren el lloc de l'art originària ... hom inverteix la proporció natural, la intenció s'adreça a la parla, no pas a les coses: els continguts objectius són co-pensats i produïts només de passada.» (*Ibid.*, 13-14.)

24. *Converses filològiques*, ed. cit., § 600, vol. X, pàg. 36.

«Sprache' ist erstens das jeweilige Sprechen; zweitens ist sie das objektive Gebilde etwa der deutschen, englischen, griechischen Sprache, an der der Einzelne als an seiner Muttersprache mehr oder weniger teilhat, oder die er als eine fremde lernte, ohne in beiden Fällen eine solche Sprache je völlig in Besitz zu nehmen; drittens ist sie das Sprechvermögen überhaupt, das Kennzeichen des Menschen.»²⁵

Feta aquesta distinció, la filosofia recerca el seu objecte i assenyala el llur a les ciències:

«Das Sprechen ist Gegenstand der Psychologie ... Die Sprachen liegen als empirische Objektivität des Geistes in ihren historischen Gebilden der Forschung vor Augen. — Das Sprachvermögen überhaupt ist ein im Grunde unerforschbares Rätsel des Menschseins.»²⁶

I a la porta de l'enigma s'atura la filosofia de Jaspers. Potser perquè aquesta teoria del llenguatge no ha incorporat una meditació sobre la poesia, que hauria permès a Jaspers de seguir endavant, com ho feren Cassirer, Weisgerber, Heidegger i tants d'altres que albiraren aquell nivell suprem del llenguatge on, per dir-ho amb Heidegger, ja no parlem perquè pensem, ans pensem perquè parlem. Una perspectiva que el mateix Jaspers no ignora,²⁷ però que potser no gosa seguir. Perquè quan la tríade ésser-pensament-parla no es veu sota el caire de la identitat, esdevé cadena funcional o escala jeràrquica. Però de cap manera no pot llavors la teoria del llenguatge, per plena que sigui de grans intuïcions, superar el positivisme.

III

Heidegger ens guia més enllà. Profunditza conseqüentment la filosofia de Humboldt, fins a l'extrem que el seu pensament — de *Sein und Zeit* (1927) ençà — hauria d'anomenar-se senzillament filosofia de la parla ... si el terme *Sprachphilosophie* no fes tanta nosa a Heidegger com el de l'*Existenzphilosophie*. Tanmateix podem anomenar-la «filosofia del camí vers la parla», per

25. «Parla és en primer lloc el *parlar* concret; en segon lloc és la *forma i configuració objectiva*, per exemple de la llengua alemanya, anglesa o grega, de la qual l'individu participa més o menys, com a llengua materna o com a llengua estrangera apresada, sense que pugui dominar plenament cap d'ambdues; en tercer lloc, parla és la *facultat de parlar com a tal*, el signe distintiu de l'home.» (JASPERS, *Die Sprache*, 9.)

26. «El fet de *parlar* és objecte de la psicologia ... les *parles* s'ofereixen a la investigació en llurs formes històriques com a objectivitat empírica de l'esperit. La *facultat de parlar, com a tal*, és al fons un enigma inescrutable de l'ésser humà.» (*Ibidem.*)

27. «Erst als denkende Wesen sind wir Menschen. Erst mit der Sprache können wir denken.» «Només com a ésser pensants som homes, només amb la parla podem pensar.» (*Op. cit.*, 37.)

tal com una de les obres de Heidegger sobre el llenguatge porta el títol *Unterwegs zur Sprache*.²⁸

Si a *Sein und Zeit* el tema de la parla resta una mica a l'ombra de la revolució ontològica que s'imposà la tasca de superar la Metafísica tradicional, ja a la «Carta sobre l'humanisme» trobarem una d'aquelles expressions que tot seguit esdevenen *slogans* per als heideggerians i provoquen la hilaritat o la indignació de la banda contrària:

«Die Sprache ist das Haus des Seins.»²⁹

De moment, doncs, deixem ja enrera la noció de parla com a mitjà de comunicació i ens trobem altra vegada amb la idea de parla com a medi. Realment, l'essència de la parla no s'esgota en el fet d'ésser un mitjà de comunicació. Amb aquesta definició no copsem la seva essència pròpia, ans només una de les seves conseqüències. La parla no és sols un instrument que l'home posseeix al costat de molts d'altres:

«Die Sprache gewährt überhaupt erst die Möglichkeit, inmitten der Offenheit von Seiendem zu stehen. Nur wo Sprache, da ist Welt ... Nur wo Welt waltet, da ist Geschichte. Die Sprache ... leistet Gewähr, dass der Mensch als geschichtlicher *sein* kann. Die Sprache ist nicht ein verfügbares Werkzeug, sondern dasjenige Ereignis, das über die höchste Möglichkeit des Menschseins verfügt.»³⁰

Perquè ésser humà significa ésser un *loquens*:

«Der Mensch ist ... im Grunde seines Wesens ein Sager, *der Sager*.»

En això es distingeix de la pedra, de la planta, de la bèstia, i fins i tot dels déus. Encara que tinguéssim mil ulls i mil orelles, mil mans i molts d'altres sentits i òrgans,

«Stünde unser Wesen nicht in der Macht der Sprache, dann bliebe uns alles Seiende verschlossen: das Seiende, das wir selbst sind, nicht minder als das Seiende, das wir selbst nicht sind.»³¹

28. Ed. cit.

29. «La parla és la casa de l'ésser.» (*Platons Lehre von der Wahrheit*, Mit einem Brief über den Humanismus² (Bern 1954), 53 ss.)

30. «La parla és qui atorga la possibilitat d'ésser enmig de l'obertura de l'ens. Sols on hi ha parla, hi ha món... Sols on vigeix món, allà hi ha història. La parla ... dóna la garantia que l'home pot ésser com a ens històric. La parla no és un instrument a la nostra disposició, ans és aquell esdeveniment (Ereignis) que disposa de la possibilitat suprema de l'ésser humà.» (*Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*² (Frankfurt M. 1951), 35.)

31. «L'home és ... en el fons de la seva essència un ens que diu, l'ens que diu (*der Sager*).» «Si la nostra essència no fos sota el poder de la parla, tot allò que és restaria tancat per a nosaltres: l'ens que som nosaltres mateixos no menys que l'ens que no som.» (*Einführung in die Metaphysik*² (Tübingen 1958), 62-63.)

Així, doncs, si

«das Sein des Menschen gründet in der Sprache»,³²

la coneixença de l'essència de l'home demana una resposta prèvia al problema de l'essència de la parla.

Com Jaspers, Heidegger veu l'enigma de la realitat pregona de la llengua. Però l'enigma no és per a Heidegger una aporia com la que posa punt final a la reflexió de Jaspers.

Heidegger tampoc no es lliura a la il·lusió de pretendre de resoldre aquest enigma científicament, perquè sap com és d'insuficient l'abast de la ciència. La ciència del llenguatge,

«die Philologie macht die Literatur der Nationen und Völker zum Gegenstand des Erklärens und Auslegens. Das Schriftliche der Literatur ist jeweils das Gesprochene einer Sprache. Wenn die Philologie von der Sprache handelt, bearbeitet sie diese nach den gegenständlichen Hinsichten, die durch Grammatik, Etymologie und vergleichende Sprachhistorie, durch Stilistik und Poetik festgelegt sind. — Die Sprache spricht jedoch, ohne dass sie zur Literatur wird und vollends unabhängig davon, ob die Literatur ihrerseits in die Gegenständigkeit gelangt, der die Feststellungen einer Literaturwissenschaft entsprechen. In der Theorie der Philologie waltet die Sprache als das Unumgängliche.»³³

Doncs bé, cap ciència no és capaç d'enfocar científicament la seva essència, i per això de cap manera no poden les ciències trobar l'accés a allò que hi vigeix com a ineludible. Així,

«Das in den Wissenschaften jeweils Unumgängliche: die Natur, der Mensch, die Geschichte, die Sprache, ist als dieses Unumgängliche für die Wissenschaften und durch sie unzugänglich.»³⁴

Si l'accés a l'essència del llenguatge no es troba, doncs, pel camí de la filologia, ¿quina direcció caldrà que segueixi la recerca? La resposta de Heidegger

32. «L'ésser de l'home es funda en el llenguatge.» (*Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, ed. cit., 36.)

33. «La filologia fa de la literatura de les nacions l'objecte dels seus aclariments i explicacions. Allò que en la Literatura és escrit, en la llengua és parlat. Quan la filologia tracta de la llengua, ho fa des dels punts de vista objectius establerts per la gramàtica, l'etimologia, la història comparativa de les llengües, l'estilística i la poètica. — Nogensmenys, la llengua parla sense esdevenir Literatura i amb plena independència del fet que la Literatura, per la seva banda, assoleixi el pla objectiu que correspon a les exigències de la ciència literària. En la teoria de la filologia la parla vigeix com a quelcom ineludible (das Unumgängliche).» (*Vorträge und Aufsätze* (Pfullingen 1954), 64.)

34. «Allò que és ineludible per a les ciències: la natura, l'home, la història, la parla, és, com a ineludible, també inaccessible (unzugänglich) per a les ciències i per elles.» (*Ibid.*, 66.)

egger representa, ens sembla, l'aportació més original i autèntica del seu pensament. Ensenms amb la irrupció de l'home en l'ésser s'esdevé el fet de trobar-se *en* la paraula, *en* la parla. Però amb la qüestió de l'essència de la parla brolla sempre la qüestió del seu origen. Des de Herder i Humboldt, la resposta ha estat cercada pels camins més diversos. Però:

«Die erste, entscheidende Antwort auf die Frage nach dem Ursprung der Sprache ist auch hier: Dieser Ursprung bleibt Geheimnis; nicht weil die Menschen bisher nicht schlaue genug waren, sondern weil alle Schläue und aller Scharfsinn fehlgegriffen haben, bevor sie sich ausbreiteten. Der Geheimnischarakter gehört zum Wesen des Ursprungs der Sprache. Darin liegt aber: Die Sprache kann nur aus dem Überwältigenden und Unheimlichen angefangen haben, im Aufbruch des Menschen in das Sein. In diesem Aufbruch war die Sprache als Wortwerden des Seins: Dichtung. Die Sprache ist die Urdichtung, in der ein Volk das Sein dichtet. Umgekehrt beginnt die grosse Dichtung, durch die ein Volk in die Geschichte tritt, die Gestaltung seiner Sprache.»³⁵

Als comentaris sobre la poesia de Hölderlin, Heidegger ens repeteix que la poesia és la llengua originària d'un poble històric. Per això, diu, l'essència de la paraula s'ha d'entendre des de l'essència de la poesia. I

«Dichtung ist das stiftende Nennen des Seins und des Wesens aller Dinge — kein beliebiges Sagen, sondern jenes, wodurch erst all das ins Offene tritt, was wir dann in der Alltagssprache bereden und verhandeln. Daher nimmt die Dichtung niemals die Sprache als einen vorhandenen Werkstoff auf, sondern die Dichtung selbst ermöglicht erst die Sprache.»³⁶

No per un caprici hermenèutic, sinó per necessitat intrínseca, la filosofia de Heidegger ha hagut de cristallitzar sovint en comentaris de poetes (Hölderlin, Trakl, George, Rilke, Hebel...) i s'ha nodrit, contra Jaspers, de reflexions idiomàtiques que de vegades culminen en intraduïbles jocs de paraules. Acceptada, discutida o rebutjada, la filosofia del camí vers la parla tindrà

35. «La resposta primera i decisiva a la qüestió de l'origen de la paraula és que aquest origen roman enigmàtic; no perquè els homes no haguessin estat fins ara prou enginyosos, sinó perquè l'enginy i l'agudesia d'enteniment fracassen ja abans d'entrar en acció. El caràcter enigmàtic pertany a l'essència de l'origen de la paraula. Això implica, però: la paraula només pot haver començat a partir de quelcom grandios i enigmàtic, en la irrupció de l'home en l'ésser. En aquesta irrupció la paraula fou l'ésser esdevenint paraula: fou poesia. La paraula és la poesia originària en la qual un poble crea son poema de l'ésser. D'altra banda, la gran poesia que fa entrar un poble en la història comença de configurar el seu llenguatge.» (*Einführung in die Metaphysik*, ed. cit., 131.)

36. «Poesia és anomenar i fundar l'ésser, l'essència de totes les coses; no és una manera qualsevol de dir, ans és aquella manera de dir que permet la manifestació de totes aquelles coses de les quals després parlarem i tractarem en el llenguatge quotidià. Per això la poesia mai no pren la paraula com una matèria primera ja existent, ans al contrari, és la poesia mateixa la que fa possible la paraula.» (*Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, ed. cit., 40.) El mateix pensament a: *Was heisst Denken?*, ed. cit., 87-88.

sempre una gran força estimulant, sens dubte també als països de parla catalana. Si n'haguéssim d'expressar el lema, diríem amb Heidegger:

«Sobald wir die Sache vor den Augen und im Herzen das Gehör auf das Wort haben, glückt das Denken.»³⁷

IV

Podem entendre la filosofia de la parla com a *filosofia* de la parla (en genitiu objectiu, com voldria Jaspers), o bé, una passa endavant, com a filosofia *de la parla* (en genitiu subjectiu, com hem vist a Heidegger). En el primer cas, la meditació no travessa l'aporia de la identitat. En el segon, la pensa ens encamina a la parla, a la recerca de la *innere Sprachform*, fins a la porta de la tautologia: és la parla qui parla. Que aquesta tautologia no és gens estèril, ja ho demostrà Aristòtil amb la seva deducció de les categories per l'anàlisi de les parts de l'oració. (Si, malgrat tot, Aristòtil deixa a les fosques la filosofia de la parla, és per l'ombra de la Lògica amb el seu anatema: *multa mentiuntur poetae*).

La filosofia del camí vers la parla ha sabut definir el llenguatge per allò que té de més noble i ha retornat a la poesia com a origen de la parla. Que aquest origen sigui o no sigui començ cronològic, això és un problema que va amoïnar prou els pensadors de l'*Aufklärung* i que avui ha perdut la seva autenticitat. Allò que fa origen l'origen i li dóna pervivència com a origen no és pas la cronologia, sinó l'originalitat.

L'originalitat del poema de la parla és, però, radicalment enigmàtica. Pertanyen a l'enigma la historicitat de la parla i la seva diversificació en llengües maternes. Per això calia que la dita de «la casa de l'ésser», que hauria pogut fer pensar en una filosofia del llenguatge *sub specie aeternitatis*, fos superada per la concepció de la parla com a poesia *d'un poble històric*. Això vol dir que la parla és parla com a llengua materna, i que hom no trobarà pas l'essència de la parla branques amunt de l'arbre de Porfiri.

Pertany també a l'enigma de l'originalitat de la parla la seva identitat amb la pensa. Per això no n'hi ha prou de dir que la parla és poesia originària d'un poble històric, cal afegir que és *poesia de l'ésser*. Això vol dir que hom no trobarà tampoc l'essència de la parla amb mètodes científics filològics.

Aquest doble vessant de l'enigma implica potser la renúncia a una collita de fruits doctrinals. Potser encara no és el temps de la collita. La filosofia del llenguatge és tot just *camí* vers la parla, el filòsof és tot just vianant.

37. «El pensament brolla tot seguit, quan tenim la cosa al davant dels ulls i en el cor prestem oïda a la paraula.» (*Aus der Erfahrung des Denkens* (Pfullingen 1954), 9.)

Però el vianant ha retrobat la poesia, i per això sap que el seu camí és el camí de la carena.

Dèiem: horitzons de continuïtat.

Fabra veié la parla com un bosc. Aquesta metàfora sembla més fidel a l'essència de la parla que la comparança amb un parc anglès o amb un jardí francès de Lluís XIV. El bosc té una vida pròpia que li permet d'ésser sempre ell mateix segles enllà, tot esperant el llenyataire que desbrossarà maleses i obrirà camins.

El bosc amaga horitzons. Però el camí de la carena convida a pujar als cims que deixen albirar més lluny: aquells cims on pujaren Ramon Llull, Ausiàs March, Jacint Verdaguer, Carles Riba.

PERE RAMÍREZ I MOLAS

Basilea,